

Волянська М.І.*

ІНДЕКС ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

В статті визначається індекс ефективності політики регулювання банківських криз в країнах Центральної та Східної Європи, який допомагає перевірити чи заходи стримування та регулювання банківських криз, що ставлять під ризик значну частину фінансових ресурсів країни, в результаті призводять до покращення економічних показників держави після кризи. Досліджується, чи існує взаємозв'язок між використанням значних фінансових ресурсів і швидким відновленням економіки.

Ключові слова: банківська криза, заходи стримування та розв'язання банківської кризи, індекс ефективності політики регулювання банківських криз, індекс політичної системи.

В статье определяется индекс эффективности политики регулирования банковских кризисов в странах Центральной и Восточной Европы, который помогает проверить, приводят ли меры по сдерживанию и регулированию банковских кризисов, ставящих значительную часть финансовых ресурсов страны под угрозу, в итоге к улучшению экономических показателей государства после кризиса. Анализируется существование взаимосвязи между использованием значительных финансовых ресурсов и быстрым восстановлением экономики.

Ключевые слова: банковский кризис, меры сдерживания и регулирования банковского кризиса, индекс эффективности политики регулирования банковских кризисов, индекс политической системы.

The index of efficiency of policy regulation of banking crises in Central and Eastern Europe is under consideration in the article. It helps verify whether containment and regulation measures of banking crises, that pose a significant part of financial resources at risk, result in improved economic performance of the state after the crisis. Also, it is investigated whether there is a relationship between the use of significant financial resources and rapid recovery.

Keywords: banking crisis, containment and resolving measures of banking crisis, the index of the effectiveness of policy regulation of banking crises, the index of the political system.

Постановка проблеми. В наш час все вагомніше місце в економіці держави посідає банківський сектор. Тому, реагувати на проблеми та кризи, які виникають у цьому секторі, потрібно негайно. Поміж багатьох питань, що постають у зв'язку з банківськими кризами,

* аспірант кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доц. Припула Я.Я.

одним із найважливіших є те, як влада повинна реагувати на неліквідність і неплатоспроможність значної частини фінансового сектора, щоб мінімізувати економічні наслідки кризи.

Саме тому, одним з найважливіших аспектів в даному дослідженні є аналіз впливу інституційних механізмів регулювання банківських криз на державні фінанси. Адже влада, намагаючись підтримати банківський сектор, часто застосовує фінансові ресурси для забезпечення зобов'язань банку, надає новий капітал для покриття їх збитків, а також пропонує інші форми допомоги.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження банківських криз, а також механізмів їх регулювання зробили Г. Багратян, О. Барановський, І. Зарицька, М. Іванич-Дроздовська, М. Каменских, В. Коваленко, А. Ковалюк, І. Кравченко, Е. Назарова, Н. Реверчук, К. Рудий, Т. Смолженко, О. Чуб, В. Шпачук та ін. Серед іноземних вчених питанням дослідження банківських криз займалися Ф. Валенсія, Г. Гарсія, Дж. ДельАрріка, Е. Детрагайхе, К. Дзьобек, Р. Дуттагупта, Г. Камінські, І. Ковзанадзе, Д. Кунт, Л. Левін, Т. Леттер, К. Ліндрен, С. Пазарбезьогла, Р. Раджан, М. Саал, А. Тавасієв, П. Трунин, Е. Дж. Фрідл та інші.

Мета статті – визначити, чи стратегії підтримки банків, що вимагають залучення значних фінансових ресурсів, сприяють покращенню економічних показників у період кризи. Іншими словами, хочеться визначити, чи існує взаємозв'язок між зниженням економічних витрат на подолання кризи і захистом державного бюджету.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки стратегій регулювання банківських криз використовуємо дані щодо стримування та регулювання криз в країнах Центрально-Східної Європи у період 1990-2011 років. До заходів стримування кризи зазвичай відносять замороження депозитів, банківські канікули, урядові гарантії депозиторам та підтримка ліквідності. Ці заходи, як правило, спрямовані на відновлення довіри до фінансової системи, коли банківська криза лише спалахує. Такі ж заходи розв'язання банківської кризи, як рекапіталізація або націоналізація банків, спрямовані на відновлення фінансового стану банківських установ. При побудові індексу, ми розглядаємо обидва види заходів, як стримування так і розв'язання банківських криз.

Заходи щодо регулювання банківської кризи було розділено на дві групи: ті, які включають залучення урядових фінансових ресурсів і ті, які не включають таке залучення. Індекс ефективності політики регулювання банківських криз має наступний вигляд:

$$P_i = \sum_{k=1}^n w_k d_{ik} \quad (1)$$

де w_k – є значенням, що надається заходу регулювання кризи k , а d_{ik} – є фіктивною змінною, яка набирає значення 1, якщо захід k застосовувався під час кризи i , та 0 в інших випадках [2, с. 5].

Якщо захід регулювання кризи вимагав залучення коштів, він отримував значення 1, якщо ні, тоді -1. Тобто, якщо захід вимагає залучення коштів для регулювання банківської кризи, то індекс зростає, і знижується, якщо політика спрямована на збереження фінансових ресурсів. Таким чином, чим вище значення індексу, тим дорожчим для країни є регулювання банківської кризи.

Такі заходи, як оголошення урядових гарантій депозиторам, націоналізація банків, їх рекапіталізація, створення компаній управління активами є потенційно дуже дорогими для платників податків. Оголошення урядових гарантій депозиторам тягне за собою фінансове зобов'язання виплатити вкладникам збанкрутілих установ значні суми, а отже, не захищає платників податків [3, с. 15]. Так само, націоналізація і рекапіталізація банків

вимагають залучення значних державних коштів. Витрати на рекапіталізацію часто становлять найбільшу частку прямих бюджетних витрат під час банківських криз і можуть бути у вигляді готівки, державних облігацій, привілейованих акцій, купівлі проблемних кредитів тощо. Створення компаній управління активами може бути дорогим для уряду, якщо – як це зазвичай буває – активи передаються в дані компанії за ціною вищою ніж їх ринкова вартість, або, якщо діяльність компаній управління активами не є ефективною [4, с. 28].

З іншого боку, замороження депозитів, оголошення банківських канікул та відмова від дій є тими видами заходів регулювання банківської кризи, які не потребують прямих бюджетних витрат, так що кожен з цих заходів в разі його застосування віднімає один пункт від значення індексу [2, с. 12]. Ці заходи повинні дати банкам час і можливість «відновитися» без безпосереднього залучення значних фінансових ресурсів держави. Проте ці заходи мають й певні недоліки: банківські канікули та замороження депозитів можуть сильно «пошкодити» платіжну систему банку, та, в залежності від їх масштабу і тривалості, можуть призвести до значного зниження споживання послуг даного банку. Коли впроваджується захід невтручання, банкам, які повинні бути закриті, дозволяється продовжувати працювати, тому вони можуть «грати на воскресіння» [2, с. 18], що в кінцевому підсумку може викликати великі втрати для вкладників, кредиторів і акціонерів. З іншого боку, ці стратегії можуть дати окремим банкам «перепочинок», дозволяючи їм знайти капітал, необхідний для того, щоб залишитися в бізнесі. Вони можуть також виграти час, необхідний для того, щоб інвестори встигли отримати інформацію про якість банківських активів, що дозволить, після того, як початковий етап паніки пройде, провести чітку відмінність між здоровими і хворими банківськими установами [2, с. 12].

Індекс не враховує підтримки ліквідності банків, тому що априорі не зрозуміло чи цей захід регулювання банківської кризи ставить державні фінансові ресурси під ризик чи ні. На відміну від рекапіталізації банків, цей спосіб кредитування часто супроводжується вимогою певної застави, або встановленням певної відсоткової ставки. Емпіричні дані також показують, що у період минулих криз ці кредити були в кінцевому рахунку виплаченими [4, с. 1551].

У табл. 1 наведені коефіцієнти побудови даного індексу щодо відповідних заходів стримування та регулювання банківських криз.

Таблиця 1
Значення коефіцієнтів при визначенні індексу ефективності
політики регулювання банківських криз

	Метод	Коефіцієнт
Стримування кризи	Банківські канікули	-1
	Замороження депозитів	-1
	Урядові гарантії депозиторам	1
	Підтримка ліквідності банків	?
Розв'язання кризи	Відмова від застосування примусових заходів	-1
	Націоналізація банків	1
	Компанії управління активами	1
	Рекапіталізація банків	1

Джерело: [2, с. 20]

В табл.2 зображено індекс ефективності політики регулювання банківських криз для усіх кризових випадків в країнах Центрально-Східної Європи в період 1990-2011 років, обчислений за формулою (1) та коефіцієнтами, зазначеними у табл.1 та індекс політичної системи. Індекс політичної системи побудований на основі форми правління, що існує у тій чи іншій країні. Даний показник набуває значення 2, якщо країна є парламентською республікою, значення 1, якщо це парламентсько-президентська республіка, та – 0, якщо це президентська республіка [2, с. 24].

Таблиця 2.
Індекс ефективності політики регулювання банківських криз
для країн Центрально-Східної Європи у період 1990-2011 років

Країна	Дата початку кризи	Індекс ефективності політики регулювання кризи	Індекс політичної системи
Албанія	1994	-1	1
Білорусія	1995	-1	0
Білорусія	2011	-	0
Болгарія	1996	2	1
Естонія	1992	2	1
Латвія	1995	0	2
Латвія	2008	2	2
Литва	1995	2	0
Македонія	1993	1	2
Польща	1991	1	2
Росія	1998	1	0
Росія	2008	3	0
Румунія	1990	1	2
Словаччина	1991	1	2
Словенія	1993	0	2
Словенія	2008	2	2
Туреччина	1991	3	2
Туреччина	2000	4	2
Угорщина	1991	1	1
Угорщина	2008	0	1
Україна	1998	-1	0
Україна	2008	1	2
Хорватія	1998	2	0
Чехія	1996	3	1
	Середнє	1,26	1,16
	Стандартне відхилення	1,35	0,86

Джерело: власні підрахунки.

Індекс ефективності політики регулювання банківських криз було підраховано для 24 кризових випадків. В країнах Центрально-Східної Європи значення індексу було рівне від -1 в Албанії, Білорусії (1995 р.) та Україні (1998 р.) до 4 в Туреччині (2000 р.). Середнє значення індексу в країнах ЦСЄ є рівне 1,26, стандартне відхилення – 1,35. Найчастіше зустрічається значення індексу рівне 1. Також, як видно з табл.2 більшість країн Центральної та Східної Європи мали парламентський режим.

Важливим аспектом у даному аналізі є визначення того, чи мала форма правління у країні вплив на ефективність регулювання банківської кризи. Для цього спершу обчислено значення кореляції між цими показниками. Значення кореляції між індексом ефективності політики регулювання банківських криз та політичним індексом становить 0,56, що свідчить про наявність позитивного зв'язку між цими індексами. Середнє значення індексу для країн Центрально-Східної Європи з парламентським режимом становить 1,45, значення рівне 1,16 – для парламентсько-президентських республік та 1 – для президентських республік. Звідси напрошується висновок, що при парламентському режимі політика розв'язання банківських криз є більш ризикованою для державних фінансів.

Т. Перссон, Дж. Роланд та Дж. Табелінні розробили теоретичну модель, яка пояснює цей висновок [6, с. 1122]. Згідно цієї моделі, при президентських режимах є більш чіткіший поділ повноважень між виконавчою і законодавчою владою, та крім того, парламентська більшість є менш згуртованою. Це призводить до більшої відповідальності перед виборцями, яка обмежує розмір державних витрат на задоволення потреб політиків. Окрім цього, за наявності менш згуртованої більшості важче досягнути консенсусу, необхідного для «надання суспільних благ». Обидва ці ефекти призводять до зниження державних витрат. Фінансові витрати, пов'язані зі спробами запобігти банкрутству банківської системи, можуть розглядатися як витрати, необхідні для забезпечення суспільного блага (фінансової стабільності). Вони також можуть розглядатися як заходи, які перерозподіляють ресурси від платників податків до інших груп інтересів», таких, як акціонери чи керівники банку, банківські службовці чи просто вкладники банків [6, с. 1154]. У кожному разі, теорія, запропонована Т. Перссоном, Дж. Роландом та Дж. Табелінні передбачає, що ці витрати повинні бути вищими в парламентських республіках, аніж у президентських.

Для подальшого дослідження оцінюємо наступну регресійну модель:

$$U_i = \alpha + \beta \cdot P_i + \delta \cdot X_i + \varepsilon_i, \quad (2)$$

де, i позначає окремих епізод кризи. Залежна змінна U_i позначає зростання ВВП у період $[t; t+2]$, де t позначає рік початку кризи для першої регресії, та тривалість кризи для другої регресії.

P_i – позначає значення індексу ефективності політики регулювання банківських криз.

X_i – позначає контрольні змінні, що включають у себе сукупність економічних характеристик держави в кризовий період, що можуть мати вплив на після кризовий розвиток.

Контрольними змінними, що розглядаються у даній регресії є зростання світового ВВП у кризовий період та залучення програм МВФ. Очікується, що регулювання кризи буде ефективним та менш тривалим, якщо світове економічне зростання буде вищим, так як зростатиме експорт, прямі іноземні інвестиції та інші іноземні фінансові вкладення, що допоможуть відновитися країні. З іншого боку залучення програм МВФ свідчить про те, що банківська криза пов'язана з проблемами платіжного балансу та можливими фіскальними проблемами, що ще більше ускладнює ситуацію у банківському секторі. Очікується, що ця змінна матиме негативний вплив на економічне зростання країни у період кризи.

В наступній таблиці зображено результати регресійного аналізу. Спершу проведено аналіз впливу лише індексу ефективності політики регулювання банківських криз на економічне зростання та тривалість кризи у країнах Центрально-Східної Європи. Наступним кроком було проведення такого ж аналізу з додаванням контрольних змінних.

Таблиця 3.
Результати регресійного аналізу

	Середнє значення зростання ВВП	Тривалість кризи
Індекс ефективності політики	-0,5172	0,8602
	-0,2257	-0,3886
Індекс ефективності політики	-0,5461	0,811
	-0,4421	-0,3996
Зростання світового ВВП	-0,8863	0,775
	-0,802	-0,5124
Залучення програм МВФ	-0,7951	0,4197
	-0,7921	-0,1429
Константа	3,9006	1,3087
	-2,7636	-1,2404
Кількість спостережень	23	23
R-квадрат	0,4488	0,3504

Джерело: власні підрахунки

Як видно з результатів представлених у табл.3, контрольні змінні вели себе не зовсім, так як очікувалося. Щодо залучення програм МВФ, то тут ми отримали очікуваний результат. Таке залучення призводить до загострення економічних умов (-0,7951) та до збільшення терміну тривалості кризи (0,4197). Такі програми свідчать про гірше становище країни в кризовий період, адже застосування підтримки МВФ відбувається тільки тоді, коли криза супроводжується проблемами платіжного балансу та значними фінансовими проблемами.

Щодо показника зростання світового ВВП, то тут отримано результати, що при зростанні цього показника економічне становище країни навпаки погіршується (-0,8863), а термін тривалості кризи збільшується (0,7750). Однією з причин такого парадоксально результату може бути те, що очікуване покращення економічного становища зазвичай відбувається через збільшення торгівлі, приплив нового капіталу та інвестицій саме від сусідніх країн. У випадку країн Центрально-Східної Європи, то оскільки кризи у них наставали в одному періоді, переходили з країни на країну, тому отримати допомогу від «сусіда» було важко, адже зазвичай у сусідній країні теж була криза.

Переходячи до основної змінної, що нас цікавить, індексу ефективності політики регулювання банківських криз, ми виявили, що значення його коефіцієнту є негативним в обох випадках. Економічний ефект впливу даного індексу на наші залежні змінні є очевидним. Наприклад, збільшення індексу ефективності політики на одиницю знижує зростання ВВП майже на 0,5 процентних пункти і це збільшує тривалість кризи майже на 0,8 процентних пункти. Тобто заходи підтримки банків під час кризи, що вимагають залучення значних державних ресурсів, як правило, показують гірші економічні результати.

Тому залучення більшої кількості грошових ресурсів для подолання кризи та застосування «дорогих» заходів не завжди та не обов'язково призводить до очікуваних позитивних результатів.

Висновки. Коли значна частина банківського сектору потерпає від фінансових потрясінь, політики стикаються з важким вибором. З одного боку, виникає необхідність попередження та запобігання катастрофічного краху фінансової системи. З іншого боку, виникає необхідність забезпечити належне «покарання» неплатоспроможних банківських інституцій, щоб уникнути морального азарту в майбутньому. Заходи стримування та регулювання криз повинні призвести до такої реструктуризації банківського сектора, яка забезпечить його довгострокову та стабільну життєздатність. Також, не в останню чергу, політики повинні звертати увагу на фінансові наслідки для країни від такого порятунку, адже часто вони можуть бути приголомшливими. Попередньо зібрані дані та дослідження показують, що країни Центральної та Східної Європи, що в той чи інший період зазнали банківських криз, після застосування подібних загальних заходів регулювання кризи, часто також використовували і різні, неспільні способи.

У цьому дослідженні створено емпіричну основу для перевірки того, чи заходи стримування та регулювання банківських криз, що ставлять значну частину фінансових ресурсів країни під ризик, а саме – урядові гарантії депозиторам, рекапіталізація банків за рахунок державних коштів, націоналізація банків або ж створення компанії з управління активами – в результаті призводять до покращення економічних показників після кризи. Іншими словами, перевіряється, чи існує взаємозв'язок між застосуванням значних фінансових ресурсів і швидким відновленням економіки. Як показали результати, такого компромісу немає: заходи стримування та регулювання кризи, які негативно впливають на фінанси країни, також призводять до зниження темпів зростання ВВП і затримки відновлення банківської системи. Також виявлено, що така ризикована політика, що залучає значну кількість фінансів, в країнах Центрально-Східної Європи була характерна для країн з парламентським режимом. В цих країнах політики, коли криза стає жорстокішою, починають залучати більшу кількість фінансових ресурсів, що, як показують результати дослідження, призводять не до покращення, а лише до загострення ситуації.

Список використаних джерел

1. Dell'Ariccia G. The Real Effect of Banking Crises / G. Dell'Ariccia, E. Detragiache, R. Raghuram // *Journal of Financial Intermediation* – 2008. – № 17(1). – P. 89–112.
2. Detragiache E. Responding to Banking Crises: Lessons from Cross-Country Evidence / E. Detragiache, G. Ho // *IMF Working Paper/10/18*. – 2010.
3. Honohan P. The Fiscal Cost Implications of an Accommodating Approach to Banking Crises / P. Honohan, D. Klingebiel // *Journal of Banking and Finance* – 2003. – № 27. – P. 1539–1560.
4. Klingebiel D. The Use of Asset Management Companies in the Resolution of Banking Crises: Cross-Country Experience / D. Klingebiel // *World Bank Policy Research Working Paper*. – No. 2248. – 2000.
5. Laeven L. Systemic Banking Crises: A New Database / L. Laeven, F. Valencia // *IMF Working Paper*. – No. 224. – 2008.
6. Persson T. Comparative Politics and Public Finance / T. Persson, G. Roland, and G. Tabellini // *Journal of Political Economy* – 2000. – № 108 – P. 1121–1161.